

UČITELJ NEZNALICA

pet lekcija iz intelektualne emancipacije

Jacques Rancière

LEKCIJA I:

Intelektualna avantura

Godine 1818. predavač francuske književnosti na univerzitetu u Luvenu, Joseph Jacotot doživeo je intelektualnu avanturu.

Duga i intenzivna karijera trebalo je da ga učini imunim na iznenađenja: proslavio je svoj devetnaesti rođendan 1789. godine. U to vreme, predavao je retoriku u Dižonu i pripremao se za karijeru pravnika. Godine 1792. služio je vojsku u artiljeriji Republikanske vojske. Tada je pod Konventom uspešno radio kao instruktor na odeljenju za barut, kao sekretar u ministarstvu za rat, i kao zamenik direktora Politehničke škole. Po povratku u Dižon, predavao je analizu, ideologiju, klasične jezike, čistu matematiku, transcendentnu matematiku i prava. U martu 1815. godine je unapređen, uprkos svom protivljenju, a zahvaljujući poštovanju koje je imao kod svojih zemljaka. Povratak Bourbon-a na vlast prisilio ga je na egzil, i zahvaljujući velikodušnosti holandskog kralja dobio je profesuru sa polovinom plate. Jacotot je bio upoznat sa zakonima o gostoprimstvu i računao je na miran period u Luvenu.

Stvari su se odvijale drugačijim tokom. Studenti su izrazito cenili njegova nenametljiva predavanja. Među onima koji su želeli da napreduju uz Jacotot-a bio je veliki broj studenata koji nisu govorili francuski jezik; a ni Joseph Jacotot nije govorio flamanski. Dakle, nije bilo jezika na kojem bi Jacotot mogao da predaje ono što su učenici od njega tražili. Opet, želeo je da odgovori njihovim očekivanjima. Da bi to i uspelo, moralo je da se uspostavi minimalno *zajedničko mesto* između Jacotot-a i studenata. U to vreme je u Briselu objavljeno dvojezično izdanje *Telemaque-a**. *Zajedničko mesto* je pronađeno, i Telemaque je pronašao svoje mesto u životu Jacotot-a. On je knjigu prosledio studentima i uz pomoć tumača zatražio od njih da uče francuski tekst uz pomoć prevoda. Kada su se probili kroz prvu polovinu knjige, zatražio je da iznova ponavljaju to što su naučili i rekao im da slično čine i sa ostatkom knjige, sve

* Fénelon-ov utopijski i didaktički roman u 24 toma (1699) prepričava putešestvija Telemaha i njegovog duhovnog vođe, Mentora dok pokušava da pronađe svog oca Odiseja. U knjizi, Fenelon iznosi jednu "Umetnost vladanja" (*Art of Reigning*) i kreira idealni grad Salente, čiji miroljubivi žitelji pokazuju primerne građanske vrline. Knjiga je bila u izrazitoj nemilosti Luja XIV koji je prepoznao sebe u portretu Idomeneja. Ali, doživela je veliki uspeh kod filozofa Prosvetiteljstva, koji su proglasili Fenelona za jednog od njihovih najvažnijih preteča. U kontekstu Jacotot-ove avanture, izabrana knjiga je mogla biti *Télémaque*, ili bilo koja druga.

dok je ne nauče tako da mogu da je recituju. To je bilo srećno rešenje, ali u manjem obimu i filozofski eksperiment u stilu sličnih eksperimenata izvođenih u doba prosvetiteljstva. Joseph Jacotot je 1818. ostao čovek prethodnog veka.

Ali eksperiment je prevazišao njegova očekivanja. Pitao je studente, koji su se na osnovu uputstava pripremili da pišu na francuskom, šta misle o onome što su pročitali:

Očekivao je zastrašujuće varvarizme, ili potpunu nemogućnost rada. Kako bi ti mladi ljudi, lišeni objašnjenja razumeli i rešili jezičke poteškoće njima potpuno nepoznatog jezika? Bez obzira! Morao je da sazna kuda ih je odveo pravac koji se slučajno otvorio, i koji su rezultati tog očajničkog empirizma. Kako je samo bio iznenađen kada je saznao da su studenti, prepušteni sami sebi, učinili taj veliki korak podjednako dobro kao što bi to učinili i mnogi Francuzi. Da li je želja bila to što je neophodno za činjenje? Da li to znači da su svi ljudi zaista sposobni da razumeju ono što su drugi učinili ili razumeli?

To je bila revolucija koju je ovaj slučajni eksperiment pokrenuo u Jacotot-ovoj glavi. Do tada, on je verovao u ono u šta svi savesni profesori veruju: da je najvažniji posao profesora da prenese svoje znanje studentima, kao i da ih, korak po korak, dovede do sopstvenog nivoa stručnosti. Poput svih savesnih profesora, znao je da predavanje nikako nije samo pretrpavanje studenata znanjem koje moraju da ponavljaju poput papagaja, već je podjednako dobro znao da studenti moraju da izbegnu zamršene stranputice, gde umovi, još uvek nesposobni da razluče ključno od sporednog, principe od posledica, mogu da se izgube. Ukratko, osnovna funkcija predavača bila je da *objasni*: razloži učenje na sitne elemente, i da ponovo spoji, pomiri jednostavnost u principijelnosti sa činjeničnom jednostavnošću koja karakteriše mlade i neuke umove. Podučavati, značilo je: prenositi znanje i simultano formirati umove, tako što ih vodite, usmeravate po ustaljenom, progresivnom redu, od najjednostavnijeg ka najkomplikovanijem. Razumnim prisvajanjem znanja, i formiranjem suda i ukusa, student je, dakle, bio podignut na onoliko visok nivo koliko je njegovo društveno odredište zahtevalo, i na taj način je bio pripreman za mogućnost upotrebe znanja shodno svom odredištu: da predaje, zastupa, vlada pismenom elitom; da pronalazi, dizajnira, da pravi instrumente i mašine za novu avangardu koja će, nadamo se, ovog puta doći iz elite običnog naroda; a umovi nadareni posebnom genijalnošću, pripremani su za nova otkrića u svojim naučnim karijerama. Bez sumnje, procedure ovih ljudi od nauke znatno bi se odvojile od razumnog reda pedagoga. Ali ovo nije bio argument za raspravu protiv tog reda. Upravo suprotno, prvo se mora postići solidan i metodičan temelj pre nego pojedinačni geniji uhvate polet. *Post hoc, ergo propter hoc*.

Tako svi savesni profesori sagledavaju stvari. Tako je i Joseph Jacotot u svom tridesetogodišnjem radu razmišljao i postupao. Ali sada, sasvim slučajno, zrnce peska se zavuklo u mašinu. On nije dao svojim "učenicima" upute o bazičnim elementima jezika. Nije im objasnio ni pravopis ni konjugacije. Učenici su sami tražili francuske reči koje bi korespondirale sa rečima koje su znali, i razloge za

njihove gramatičke završetke. Oni su sami naučili da spoje, preokrenu, francuske rečenice: rečenice čiji su pravopis i gramatika postajali sve tačniji i precizniji kako su odmicali kroz knjigu; ali, iznad svega, to su bile rečenice pisaca, ne dece školskog uzrasta. Da li su stoga objašnjenja profesora nepotrebni višak? Ili, ako nisu, kome su, i zašto ona potrebna?

Poredak objašnjavanja

Tako je u glavi Joseph Jacotot-a iznenadna iluminacija brutalno osvetlila ono što se slepo uzima zdravo za gotovo u svakom sistemu podučavanja: neophodnost objašnjenja. A ipak, zar to ne treba podrazumevati? Niko zaista ne zna ništa drugo osim onoga što je razumeo. A da bi se razumevanje dogodilo, neophodno je dati jedno objašnjenje, reči učitelja moraju razbiti tišinu materijala koji se podučava.

Ipak takva logika nije lišena izvesnih nejasnoća. Uzmimo, na primer, knjigu u rukama učenika. Knjigu čine serije zaključaka sačinjenih tako da učenik razume određeno gradivo. A onda, predavač otvara svoja usta kako bi objasnio knjigu. On pravi nove serije rasuđivanja kako bi objasnio serije rasuđivanja koje konstituišu knjigu. Ali zašto bi knjizi bila neophodna takva pomoć? Umesto plaćanja nekome ko će objašnjavati, nije li moguće da otac jednostavno dâ knjigu sinu i da dete direktno razume rasuđivanja u knjizi? I ako ih ne razume, zašto je verovatnije da će nakon objašnjenja shvatiti ono što nije prethodno razumeo? Da li su ta zaključivanja druge vrste? I ako je tako, zar nije neophodno objasniti način na koji ih treba razumeti?

Tako logika objašnjenja implicira princip regresije *ad infinitum*: ne postoji razlog zarad koga bi nova i nova umnožavanja rasuđivanja ikada prestala. Ono što okončava regresiju i pruža sistemu osnovu jeste jednostavna činjenica da je onaj koji objašnjava jedini merodavan u momentu kada je samo objašnjenje objašnjeno. On je jedini koji može da proceni to, po sebi zbunjujuće pitanje: da li je učenik razumeo rasuđivanja koja ga uče da razume rasuđivanje? Na osnovu toga, učitelj ima prednost u odnosu na oca: kako otac može biti siguran da je dete razumelo rasuđivanje iz knjige? Ono što nedostaje ocu, ono što će uvek nedostajati u trouglu koji formira sa detetom i knjigom, jeste jedinstvena umetnost onog koji objašnjava: umetnost *distance*. Tajna učitelja je u tome da zna kako da prepozna distancu između gradiva za podučavanje i osobe koja je podučavana, kao i distancu između učenja i razumevanja. Onaj koji objašnjava postavlja i ukida ovu distancu – razvija je i ponovo apsorbuje u punoći svog govora.

Ovaj privilegovani status govora ne može zataškavati regresiju *ad infinitum* bez uvođenja paradoksalne hijerarhije. U poretku objašnjavanja, u stvari, govorno objašnjenje je obično neophodno da bi se ekspliciralo pisano objašnjenje. Drugim rečima, pretpostavlja se da su rasuđivanja saopštena kroz govor

učitelja, koji se trenutno rasipa, jasnija i bolje urezana u um učenika, nego kada se saopštavaju kroz knjigu u koju su trajno upisana neizbrisivim simbolima. Kako razumeti ovu paradoksalnu privilegiju govora nad pisanjem ili sluha nad viđenjem? Kakav, dakle, odnos postoji između moći govora i moći predavača?

Ovaj paradoks momentalno dovodi do narednog paradoksa: *reči* koje dete nauči najbolje, u čije značenje najviše proniče, one koje najbolje prisvaja kroz ličnu upotrebu, jesu one koje uči bez učitelja koji objašnjava, i mnogo pre bilo kog učitelja koji objašnjava. Prema nejednakim izveštajima intelektualnih naukovanja, sva deca najbolje savladaju ono što nijedan predavač ne može da objasni: maternji jezik. Mi im govorimo, i govorimo oko njih. Oni čuju i usvajaju, imitiraju i ponavljaju, prave greške i ispravljaju se, uspevaju zahvaljujući slučaju i ponovo otpočinju metodično, i u vreme kada su premladi za instrukcije, gotovo su svi sposobni – bez obzira na rod, socijalne uslove i boju kože – da govore jezikom svojih roditelja.

I samo sada za ovo dete koje je naučilo da govori svojom inteligencijom i uz pomoć instrukcija koje mu nisu objašnjavale jezik – samo sada počinje, precizno rečeno, njegova obuka. I tako se sada sve odvija kao da dete više ne može da uči uz pomoć iste inteligencije koju je do malopre koristilo, kao da mu, od tog momenta, nezavisni odnos između sticanja veštine i verifikacije, postaje stran. Između ova dva umetnula se nejasnoća. Ona se tiče *razumevanja*. Sama ova reč zamagljuje sve: razumevanje je ono što dete nije sposobno da izvede bez objašnjenja učitelja – i kasnije, od onolikog broja učitelja koliko ima materijala koji je potrebno razumeti, predstavljenih u nekom narastajućem poretku. Ne treba posebno naglasiti čudnu okolnost da, dolaskom ere progresa, ovaj vid eksplikacija nije prestao da se usavršava kako bi se bolje objašnjavalo, kako bi se učinilo razumljivijim, kako bi se bolje naučilo kako da se uči – bez odgovarajućih primetnih usavršavanja moći shvatanja. Umesto toga, počinju sve više da se čuju žalbe: sistem objašnjavanja gubi efikasnost. Ovo, naravno, dovodi do potrebe prerađivanja samih objašnjenja, naravno opet kako bi se učinila razumljivijim, od strane onih koji ne upevaju da ih savladaju.

Otkrovenje koje se desilo Josephu Jacotot-u svodi se na sledeće: logika eksplikativnog sistema mora se oboriti. Objašnjenje nije neophodno sredstvo u lečenju nemogućnosti razumevanja. Naprotiv, sama ta nesposobnost obezbeđuje strukturalnu fikciju objašnjavaćke koncepcije sveta. Onaj koji objašnjava je taj kome je nesposobni potreban a ne obrnuto; on je taj koji nesposobnog konstituiše kao takvog. Objasniti nešto nekome je najpre pokazivanje tom nekome da nije sposoban sam da razume. Pre nego što je postalo akt pedagogije, objašnjenje je bilo njen mit, kao parabola sveta podeljenog na one koji znaju i one koji ne znaju, zrele i nezrele umove, sposobne i nesposobne, inteligentne i glupe. Osoben trik onog koji objašnjava sastoji se iz ovih dvostrukih inauguralnih gestova. Sa jedne strane, on proglašava apsolutni početak: samo u ovom trenutku akt učenja može da otpočne. Sa druge strane, bacivši veo neznanja preko svega što je potrebno naučiti, on se samopostavlja u poziciju onoga koji će ga podići. Do njegovog dolaska, dete je naslepo pipalo oko sebe, rešavajući zagonetke. Sada će

naučiti. Čulo je reči i ponavljalo ih. Sada je došlo vreme za čitanje, ono neće razumeti reči ako ne razume slogove i neće razumeti slogove ako ne razume slova kojima ga ne mogu naučiti ni knjiga ni roditelji – već isključivo svet učitelja. Mit pedagogije, kao što smo rekli, deli svet na dva dela. Preciznije, deli samu inteligenciju. Smatra da postoji inferiornija i superiornija inteligencija. Inferiornu inteligenciju obeležavaju slučajne percepcije, koje se zadržavaju, interpretiraju i ponavljaju empirijski, unutar zatvorenog kruga sredine i potreba. Ovo je inteligencija male dece i običnog čoveka. Superiorna inteligencija spoznaje stvari razumom, vodi se metodom, od jednostavnog ka složenijem, od dela ka celini. To je vid inteligencije koja dozvoljava učitelju da prenese sopstveno znanje adaptirajući ga u odnosu na intelektualne sposobnosti učenika, i dozvoljava mu da verifikuje zadovoljavajući nivo njegovog razumevanja. Ovo je princip objašnjavanja. Od ovog momenta na dalje, za Jacotot-a, takvim će se zvati princip *podsticanja zaglupljivanja*.

Kako bismo razumeli ovo, moramo se osloboditi stereotipa. Onaj koji zaglupljuje nije ostareli tupavi učitelj koji puni glave svojim učenicima polusvarenim znanjem, niti zloćudan karakter koji izgovara poluistine kako bi osigurao svoju moć i socijalni status. Naprotiv, on je u svemu efikasniji jer je dobro obavешten, prosvetljen, i od poverenja. Što je veće njegovo znanje, sve je evidentnija distanca između njegovog znanja i neznanja neznalica. Što je prosvetljeniji, sve evidentnijom nalazi razliku između pipanja u mraku i metodološkog istraživanja, a to ga vodi ka sve većem insistiranju na zameni autoriteta knjige jasnim objašnjenjima. Iznad svega, reći će: učenik treba da razume, i iz tog razloga moramo bolje da mu objasnimo. Time se bavi prosvetljena pedagogija: da li mali razume? On ne razume. Pronaćiću nove načine da mu objasnim, načine koji su rigorozniji u svojim principima, privlačniji u formi – i verifikovaću da je razumeo.

Plemenita briga. Na nesreću, upravo je ova mala reč, taj slogan prosvetćenih – razumeti – uzrok svih nevolja. Upravo ona donosi zastoj u pokretu razuma, koji mu uništava samopouzdanje, rastrojava ga lomeći svet inteligencije na dva dela, uvođenjem razlike između životinje koja pipa i malog čoveka koji uči, između zdravog razuma i nauke. Od trenutka kada je ovaj slogan dualiteta proglašen, sva usavršavanja načina na koje se čini razumljivim, velika preokupacija metodama i progresivnošću, postaje progres ka zaglupljivanju. Dete koje recituje pod pretnjom batine povinuje se batini i to je sve: ono će primeniti svoju inteligenciju na nešto drugo. Ali dete kome je objašnjeno posvetiće svoju inteligenciju negodovanju: razumevanju, koje je, da tako kažemo, razumevanje koje ono ne razume ukoliko mu nije objašnjeno. Više nije potčinjeno batini, već hijerarhiji sveta inteligencije. Za ostalo ne mora da brine: ukoliko je put ka rešenju problema previše težak, imaće dovoljno inteligencije da otvori širom oči. Učitelj je oprezan i strpljiv. Videće da ga dete ne prati, vratiće ga na put objašnjavajući mu stvari iznova. I tako dete stiće novu vrstu inteligencije, inteligenciju učiteljevog objašnjenja. Tako, kasnije ono samo može postati onaj koji objašnjava. Ono poseduje opremu koju će usavršiti: postaće čovek progresa.

Slučaj i volja

I tako funkcionirše svet onih kojima se objašnjava i onih koji objašnjavaju. To bi važilo i za profesora Jacotot-a da ga slučaj nije suočio sa *činjenicom*. I Joseph Jacotot je verovao da sve zaključivanje treba da bude bazirano na činjenicama i njima ustupati mesto. Na osnovu ovoga ne treba da zaključimo da je bio materijalista. Baš obratno, kao i Descartes koji je pokret dokazao hodanjem, ali takođe kao i njegov vrlo rojalistički i religiozni savremenik Maine de Biran, on je razmatrao činjenicu uma na delu, uma koji deluje, a u isto vreme je svestan svog delovanja, kao izvesnijeg od bilo koje materijalne stvari. I upravo to je bilo ono o čemu se radi: *činjenica je bila* da su njegovi studenti *naučili* da govore i pišu francuski bez pomoći objašnjenja. On im nije saopštio ništa o svojoj nauci, nije bilo objašnjenja o osnovama i nastavcima reči francuskog jezika. On čak nije postupao u stilu onih reformatorskih pedagoga koji su, kao vaspitač u Rousseau-ovoj *Emile*, namerno obmanjivali svoje studente da bi ih bolje vodili, i koji su vešto gradili prepreke da bi studenti naučili da raspravljaju. Ostavljao ih je same sa Fenelon-ovim tekstom, prevodom – i to ne čak ni prepričanim kao u školskoj knjizi, i sa njihovom voljom da nauče francuski. Samo im je dao uputstvo da prođu kroz šumu čije početke i proplanke ni on sam nije otkrio. Nužda ga je naterala da svoju inteligenciju u potpunosti ostavi po strani, tu posredničku inteligenciju učitelja koja se oslanja na štampanu inteligenciju pisanih reči u odnosu na inteligenciju učenika. I u jednom naletu Jacotot je suzbio zamišljenu distancu koja je osnovni princip pedagoškog zaglupljivanja. Sve se, nuždom, zbivalo između inteligencije Fenelon-a koji je želeo da napravi specifičnu upotrebu francuskog jezika, inteligencije prevodioca koji je želeo da napravi flamanski ekvivalent i inteligencije učenika koji su želeli da nauče francuski. I pokazalo se da nijedna druga inteligencija nije neophodna. Bez razmišljanja o tome, on ih je naveo da otkriju stvar koju je otkrio zajedno sa njima: a to je da su sve rečenice, a konsekvantno tome i sve inteligencije koje su ih napravile, iste prirode. Razumevanje nikada nije više od prevođenja, to je davanje ekvivalenta tekstu, ali nikako njegov razlog. Nema ničeg skrivenog iza napisane stranice, nema lažnog dna koje iziskuje rad *druge* inteligencije, inteligencije onoga koji objašnjava; nema potrebe za jezikom učitelja, nema potrebe za jezikom jezika čije reči i rečenice mogu govoriti razlog reči i rečenica samog teksta. Flamanski učenici su isporučili dokaz: da govore o *Telemaque*-u, oni su na raspolaganju imali samo *Telemaque*. Fenelon-ove rečenice same, dovoljne su da bi se razumele Fenelon-ove rečenice i da bi se izrazilo šta je neko razumeo iz njih. Učenje i razumevanje su dva načina izražavanja samog čina prevođenja. Nema ničega iza tekstova osim volje da se izrazi, odnosno da se prevodi. Ukoliko su Jacotot-ovi učenici razumeli jezik kroz učenje Fenelon-a, to nije bilo samo kroz *gimnastiku* poređenja stranice na levoj i na desnoj strani. Nije samo talenat za menjanje kolona ono sto se računa, već još više sposobnost da se kaže šta drugi misli rečima drugoga. Ukoliko su ovo naučili iz Fenelon-a, to je zato što je rad samog pisca, Fenelon-a bio čin prevođenja: sa ciljem da prevede političku lekciju u legendarni narativ, Fenelon je pretvorio na francuski jezik njegovog doba Homerov grčki, Vergilijev latinski, kao i jezik – mudar ili naivan – stotinu drugih tekstova, od dečijih priča do učene istorije.

Na ovo duplo prevođenje on je primenio istu inteligenciju koju su i čitaoci njegove knjige upotreбили u pokušaju da ispričaju rečenicama ono što misle o samoj knjizi.

Ali inteligencija koja im je omogućila da nauče francuski u *Telemaque*-u bila je ista ona koju su koristili da nauče svoj maternji jezik: putem posmatranja i pamćenja, ponavljanja i verifikacije, putem povezivanja onoga što su pokušavali da saznaju sa onim što su već znali, putem delanja i reflektovanja onoga što su uradili. Kretali su se onako kako ne bi trebalo da se kreću, onako kako se deca kreću, na slepo, rešavajući zagonetke. I tada se javilo pitanje: zar nije neophodno prevazići prihvaćen poredak intelektualnih vrednosti? Nije li taj sramni metod odgonetanja, ustvari, stvarni pokret ljudske inteligencije koja preuzima vlast nad sopstvenom snagom? Nije li njegovo zabranjivanje vrhunski dokaz da postoji volja da se svet inteligencije podeli na dva dela? Zastupnici metoda suprotstavljaju ne-metodu slučaja metodu vođenom razumom. Oni pretpostavljaju malu životinju koja, sudarajući se sa stvarima, istražuje svet koji još nije u stanju da vidi, a razabraće ga samo kad je nauče da to uradi. Ali ljudsko mladunče je pre svega biće koje govori. Dete koje ponavlja reči koje čuje i flamanski student "izgubljen" u svom *Telemaque*-u ne postižu pogotke i promašaje. Sav njihov napor, svo njihovo istraživanje usmereno je ka ovome: neko im upućuje reči koje oni žele da razumeju i na koje žele da odgovore, ne kao studenti ili kao naučene osobe, već kao ljudi; na taj način, vi odgovarate onome koji govori sa vama a ne onome koji vas ispituje: pod znakom jednakosti.

Činjenica je bila tu: oni su sami sebe učili, bez učitelja koji objašnjava. Ono što se jednom desilo, prema tome, uvek je moguće. Ovo otkriće bi moglo, na kraju krajeva, preokrenuti princip *profesora* Jacotot-a. Ali Jacotot čovek je bio u boljoj poziciji da prepozna kakva se velika raznovrsnost može očekivati od ljudskog bića. Njegov otac je bio mesar pre nego što je nasledio dobit od dede, tesara koji je svog unuka poslao na fakultet. On je bio profesor retorike do 1792. godine, kada se odazvao na poziv za vojsku. Glasanjem saboraca, postao je artiljerijski kapetan i pokazao se kao sjajan artiljerac. Godine 1793. u Odeljenju za barut, ovaj latinac postao je predavač hemije koji je radio na ubrzanom obrazovanju radnika koji su slati na razne strane da primenjuju Fourcroy-ova otkrića. U ustanovi koju je sam Fourcroy ustanovio, bio je upoznat sa Vauquelin-om, sinom seljaka koji je sam pokušao da bude hemičar bez znanja svog gazde. Jacotot je video kako mladi ljudi stižu u Politehničku školu, izabrani od strane improvizovanih komisija, na osnovu dva principa: živosti uma i svog patriotizma. Gledao ih je kako postaju veoma dobri matematičari, manje putem računanja koje su im Monge i Lagrange objašnjavali a više putem onoga što su izvodili pred njima. On sam je očito profitirao na osnovu svoje administrativne funkcije, stičući kompetencije kao matematičar – kompetencije koje je kasnije praktikovao na Univerzitetu Dižon. Slično ovome, dodao je hebrejski među klasične jezike koje je predavao, i napisao je *Esej o hebrejskoj gramatici*. Verovao je, bog zna zašto, da je taj jezik imao budućnost. Na kraju, za sebe je postigao, nerado ali sa najvećom rešenošću, mogućnost da bude predstavnik naroda. Ukratko, on je znao šta volja pojedinaca i odgovornost

države mogu proizvesti u smislu nepoznatih kapaciteta, u okolnostima kada nužnost zahteva uništavanje napretka u postupcima objašnjavanja. Smatrao je da ovaj izuzetan period, upravljajući potrebama nacije, u osnovi nije drugačiji od nagona koji vodi istraživanje sveta od strane deteta ili od tog drugog nagona koji upravlja jedinstvenim putem učenih ljudi i izumitelja. Kroz eksperiment deteta, učenog čoveka i revolucionara, metod *slučaja* tako uspešno praktikovan od strane flamanskih studenata otkriva svoju drugu tajnu. Metod *ravnopravnosti*, pre svega, bio je metod *volje*. Neko može naučiti samostalno i bez učitelja koji objašnjava kada taj neko to i želi, gonjen sopstvenom željom ili spletom okolnosti.

Emancipatorski učitelji

U ovom slučaju, ta prinuda preuzima formu komande koju izdaje Jacotot. I to je rezultiralo jednom važnom posledicom, ne više za učenike već za učitelja. Učenici su učili bez učitelja koji objašnjava, ali ne i sasvim bez učitelja. Prethodno, oni nisu znali kako, a sada znaju kako. Prema tome, Jacotot ih je podučio nečemu. Ipak, nije im govorio ništa od svoje nauke; te, to što su oni naučili nije bila učiteljeva nauka. Njegovo "učiteljevanje" leži u komandi koja je stavila studente u zatvoren krug iz kojeg oni sami mogu da izađu. Ostavljajući svoju inteligenciju po strani, dozvolio je njihovim inteligencijama da zahvate inteligenciju knjige. Stoga su te dve funkcije koje povezuju praksu učitelja koji objašnjava – funkcija naučnika i funkcija gospodara, bile razdvojene. Dve sposobnosti koje su u igri tokom procesa učenja, inteligencija i volja su se, prema tome, takođe odvojile, oslobodile se jedna druge. Uspostavio se čist odnos volje prema volji između učitelja i učenika: odnos u kojem je učiteljeva dominacija rezultirala jednim potpuno oslobođenim odnosom između inteligencije učenika i inteligencije knjige – inteligencije knjige koja je takođe zajednička stvar, egalitarna intelektualna veza između učitelja i učenika. Ovaj mehanizam dopustio je da se pomešane kategorije pedagoškog čina sortiraju, i da se zaglupljivanje objašnjavanjem precizno definiše. Zaglupljivanje postoji kadgod je jedna inteligencija potčinjena drugoj. Osobi – detetu naročito – možda je potreban učitelj kad njegova sopstvena volja nije dovoljno jaka da ga postavi na noge i održi u toj poziciji. To je tipičan primer podvrgavanja jedne volje drugoj. Ono postaje zaglupljivanje kada se jedna inteligencija vezuje za drugu. U procesu podučavanja i učenja postoje dve volje i dve inteligencije. Njihovo podudaranje ćemo nazvati *zaglupljivanjem*. U eksperimentalnoj situaciji koju je stvorio Jacotot, student je bio povezan sa voljom: Jacotot-ovom, i sa inteligencijom: inteligencijom knjige – koje su potpuno odvojene. Poznatu i zadržanu razliku između ta dva odnosa – čin inteligencije koji se pokorava samo sebi čak i dok se volja pokorava drugoj volji – nazvaćemo *emancipacijom*.

Ovaj pedagoški eksperiment napravio je prekid sa logikom svih pedagogija. Pedagoška praksa se zasniva na opoziciji između nauke i neznanja. Metodi koji se biraju kako bi se neznalice naučile mogu biti različite: okrutne ili nežne, tradicionalne ili moderne, aktivne ili pasivne; ali efikasnost tih metoda se može porediti. S ove tačke gledišta, mogli bismo, na prvi pogled, uporediti brzinu Jacotot-ovih učenika sa sporošću tradicionalnih metoda. Ali u stvarnosti, tu nije bilo ničega za poređenje. Konfrontacija metoda pretpostavlja minimalno slaganje o ciljevima pedagoškog čina: prenos učiteljevog znanja učenicima. Ali Jacotot nije prenosio ništa. On nije koristio nijedan metod. Metod je bio upravo učenikov. A da li neko uči francuski jezik brže ili sporije je u suštini od malog značaja. Poređenje više nije između metoda, već pre između dve upotrebe inteligencije i dve koncepcije intelektualnog poretka. Prečica nije bila oblik bolje pedagogije. To je bio drugi put, put slobode – put sa kojim je Jacotot eksperimentisao u armiji Druge godine, u proizvodnji baruta ili osnivanju Politehničke škole, put slobode koji je odgovarao urgentnosti uništenja, ali isto toliko i poverenju u intelektualni kapacitet bilo kog ljudskog bića. Ispod pedagoškog odnosa neznanja i nauke mora se prepoznati fundamentalniji filozofski odnos zaglupljivanja. Stoga, u igri nisu bila dva, nego četiri termina. Čin učenja se može proizvesti u skladu sa četiri različito kombinovane determinante: od strane emancipatorskog učitelja ili od strane onog koji zaglupljuje, od strane naučenog učitelja ili od strane učitelja neznalice.

Poslednju propoziciju je najteže prihvatiti. Neosporno je da naučnik može praktikovati nauku, bez toga da je objašnjava. Ali kako možemo prihvatiti da osoba koja ne zna može pobuditi nauku u drugome? Čak je i Jacotot-ov eksperiment bio ambivalentan, zbog njegove pozicije profesora francuskog. Ali, kako je to u najmanju ruku pokazalo da ono što je instruiralo studenta nije bilo učiteljevo znanje, onda ništa nije sprečavalo učitelja da podučava nešto drugo od njegove nauke, nešto što on sam ne zna. Joseph Jacotot se predao variranju eksperimenta, namernom ponavljanju onoga što je slučaj jednom proizveo. Počeo je da podučava dva predmeta za koja je bio upadljivo nekompetentan: slikarstvo i sviranje klavira. Studenti prava su želeli da mu se da upražnjeno mesto na njihovom fakultetu. Ali Univerzitet u Luvenu je već bio zabrinut zbog tog ekstravagantnog predavača, zbog kojeg su studenti napuštali svoje magistarske kurseve zarad večernjih dolazaka u gomilu u premaloj sobi, osvetljenoj sa samo dve sveće, kako bi čuli: "Moram vas podučiti da nemam ničemu da vas podučim". Nadležan, s kojim su se konsultovali im je stoga odgovorio da je besmisleno to nazvati podučavanjem. Jacotot je, tačnije, eksperimentisao sa pukotinom između akreditacije i čina. Pre nego da podučava pravo na francuskom jeziku, on je podučavao studente debatovanju na flamanskom. Oni su jako dobro vodili debatu, ali on i dalje nije znao flamanski jezik.

Krug moći

Eksperiment mu se učinio dovoljnim za razjašnjenje: neko može podučavati o nečemu što sam ne zna, ako je učenik emancipovan, to jest, ako je primoran da upotrebi sopstvenu inteligenciju. Učitelj je onaj koji zatvara inteligenciju u arbitrarni krug, iz kojeg ona jedino može pobeći tako što postaje neophodnost po sebi. Da bismo emancipovali neuku osobu, moramo biti emancipovani i mi sami, to jest, moramo biti svesni prave moći ljudskog uma. Neuka osoba će sama naučiti ono što učitelj ne zna, ako učitelj veruje da ona to može i obaveže je da realizuje svoje kapacitete: krug *moći*, podudaran krugu nemoći, povezuje učenika sa onim koji objašnjava stari metod (od sada ćemo ga, jednostavno, zvati Stari Učitelj). Ali ovaj odnos moći je sasvim poseban. Krug nemoći je uvek već prisutan: to je sam mehanizam društvenog sveta, sakriven u evidentnoj razlici između neukosti (neznanja) i nauke. Krug moći, sa druge strane, može funkcionisati samo ako je javan. Međutim, i tako može samo izgledati kao tautologija ili apsurd. Kako će iskusni učitelj ikada razumeti da podjednako uspešno može da podučava ono što ne zna kao i ono što zna? Nikako drugačije do da takav porast intelektualne moći prihvati kao devalvaciju sopstvene nauke. A onaj neuki, sa druge strane, ne smatra sebe sposobnim da sam uči, a kamoli sposobnim da podučava drugu neuku osobu. Oni koji su isključeni iz sveta inteligencije sami sebe osuđuju na to isključivanje. Ukratko, krug emancipacije se mora *započeti*.

Ovde dolazimo do paradoksa. Ako razmislite malo o tome, “metod” koji je on predložio je najstariji na svetu, i svakodnevno je verifikovan u svim onim okolnostima u kojima individua mora naučiti nešto bez mogućnosti da joj se to objasni. Ne postoji niko na planeti a da nešto nije naučio sam i bez onog koji objašnjava. Nazovimo ovaj način učenja “univerzalno podučavanje”, i recimo: “U stvarnosti, univerzalno podučavanje postojalo je od početka sveta, pored svih metoda objašnjavanja. Ovo podučavanje samog sebe, je u stvarnosti ono što je formiralo sve velike ljude”. Ali, evo čudnog dela: “Svako je uradio ovaj eksperiment hiljadu puta u životu, pa ipak, nikome nije palo na pamet da kaže drugome: naučio sam mnoge stvari bez objašnjenja, ja mislim da tako možeš i ti... Ni ja, ni bilo ko drugi na svetu nije se usudio da se osloni na ovu činjenicu u podučavanju drugih.”¹ Inteligenciji koja spava u svakom od nas, dovoljno bi bilo reći: *age quod agis*, nastavi da radiš ono što radiš, “nauči činjenicu, oponašaj je, znaj, tako funkcioniše priroda”.² Metodično ponavljaj metod slučajnosti koji ti je odredio raspon moći. Ista vrsta inteligencije je na delu u svakom činu ljudskog uma.

Međutim, ovo je najteži skok. Ovaj metod praktikuju svi iz nužde, ali niko neće da ga prizna, niko neće da prihvati intelektualnu revoluciju koju on označava. Socijalni krug, poredak stvari, sprečava ga da bude priznat za ono što jeste:

¹ J. Jacotot, *Enseignement universel: Langue maternelle*, 6. izdanje (1836), str. 448; *Journal de l'émancipation intellectuelle*, 3 (1835-36.): 112

² J. Jacotot, *Enseignement universel: Langue étrangère*, 2. Izdanje (1829), str. 219.

stvarni metod uz pomoć kojeg svako uči i kojim svako može izmeriti sopstvene sposobnosti. Moramo se usuditi da priznamo i sprovodimo *otvoreno* potvrđivanje njegove moći – inače, metod nemoći, Stari Učitelj, trajaće onoliko dugo koliko i poredak stvari.

Ko bi hteo da počne? U Jacotot-ovo vreme, bilo je raznih plemenitih ljudi dobre volje koji su bili zaokupljeni poučavanjem naroda: vladari su želeli da izdignu ljude iznad njihovih grubih apetita, revolucionari su želeli da ih dovedu do svesti o sopstvenim pravima; naprednjaci su želeli da kroz instrukciju smanje jaz između klasa; industrijalci su sanjali o davanju, kroz instrukciju, najinteligentnijim među ljudima, sredstava za društvenu promociju. Sve ove dobre namere su naišle na prepreku: običan čovek je imao vrlo malo vremena i još manje novca da se posveti usvajanju ovih poduka. Tako se tragalo za ekonomskim sredstvima koja bi proširila minimum uputstava koja su procenjena kao neophodna za individuu i dovoljna za poboljšanje radne populacije u celini. Među naprednjacima i industrijalcima omiljeni metod je bio međusobno podučavanje. Ovo je omogućilo da veliki broj studenata iz različitih zajednica bude podeljen u manje grupe predvođene naprednijim studentima, koji su promovisani u rang nadzornika. Na ovaj način, učiteljeve naredbe i lekcije širile su se, prenošene od strane nadzornika, u celu populaciju koju je trebalo podučiti. Prijateljima progresa se dopalo ono što su videli: na ovaj način se nauka protezala od vrhova do najskromnijih nivoa inteligencije. Sreća i sloboda bi se slivale u sopstveno buđenje.

Takva vrsta napretka je Jacotot-u zaudarala na uzdu. "Usavršena škola jahanja", rekao je on. On je na drugačiji način poimao međusobno podučavanje: da svaka neuka osoba može postati učitelj drugoj neukoj osobi, koja bi joj otkrivala njenu sopstvenu intelektualnu moć. Preciznije, njegov problem nije bila instrukcija ljudi: neko je *podučavao* regrute pod svojim barjakom, podređene koji moraju biti sposobni da razumeju naređenje, narod kojim se želi vladati – na progresivan način, naravno, bez božanskog prava i samo na osnovu hijerarhije *sposobnosti*. Njegov sopstveni problem je bio u *emancipaciji*: da svaka obična osoba može pojmiti svoje ljudsko dostojanstvo, izmeriti sopstvene intelektualne sposobnosti, odlučiti kako da ih upotrebi. Prijatelji Instrukcije bili su sigurni da sloboda počiva na njoj. Napokon, priznali su da treba podučavati narod, čak i po cenu međusobne rasprave o vrsti podučavanja koje treba davati. Jacotot nije video kakav oblik slobode za narod može proisteći iz poslušnosti njihovim instruktorima. Naprotiv, on je u svemu ovome video novi oblik onesposobljavanja. Ko god podučava bez emancipacije – onesposobljava. A ko god emancipuje, ne mora da brine o tome šta će emancipovana osoba naučiti. Ona će naučiti ono što želi, možda ništa. Znaće da može da uči, jer je na delu ista inteligencija kao i u čitavoj proizvodnji ljudskog uma, i čovek uvek može da razume reči drugog čoveka. Jacotot-ov štampar je imao zaostalog sina. Svi su očajavali u nastojanju da naprave nešto od njega. Jacotot ga je naučio hebrejski. Kasnije, dečak je postao odličan litograf. Nema sumnje da hebrejski nikad nije koristio – osim da zna ono što darovitiji i učeniji umovi nisu znali: *to nije bio hebrejski*.

Tako je stvar postala jasna. Ovo nije bio metod podučavanja ljudi; bila je to prednost koju je trebalo objaviti siromašnima: oni mogu sve što može bilo koji čovek. Bilo je dovoljno samo *objaviti* to. Jacotot je odlučio da se tome posveti. Proglasio je da možemo podučavati ono što ne znamo, i da siromašni i neuki otac može, ako je emancipovan, da sprovodi obrazovanje svoje dece, bez pomoći učitelja koji objašnjava. I naznačio je put tog “univerzalnog podučavanja” – *učiti nešto i povezati to sa svime ostalim po sledećem principu: svi ljudi imaju istu inteligenciju.*

Ljudi su osetili ovo u Luvenu, Briselu i La Haju; dolazili su poštanskim kočijama iz Pariza i Liona; dolazili su iz Engleske i Pruske da čuju novosti; proglašeno je u Sant Peterburgu i Nju Orleansu. Ova reč je stigla tako daleko do Rio de Ženeira. Nekoliko godina besnela je polemika, a republika Znanja je je bila potresena iz temelja.

Sve ovo zato što je učeni čovek, slavni čovek nauke i čestiti porodični čovek poludeo jer nije znao flamanski.

* izvor: Jacques Rancière, *The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation*, Stanford University Press, Stanford CA, 1991.

* original: Jacques Rancière, *Le maître ignorant; Cinq leçons sur l'émancipation intellectuelle*, Fayard, Paris, 1987.

* prevod na srpski jezik: s-o-s-radna grupa – Siniša Ilić, Marta Popivoda, Ana Vujanović, Iva Nenić, Bojan Đorđev, Vida Knežević, Ivana Marjanović i Ana Vilenica (Beograd, 2007)